

ภาษิตลาว: สถานภาพหญิงชายกับการสื่อ ความหมายทางวัฒนธรรม

Lao Idioms: Female and Male Status and Deliberation of culture.

บุปผา เสือคำ* Buppha Seuakham

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพหญิงชายผ่านภาษิตลาว โดยตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานที่ว่าวัฒนธรรมเป็นกระบวนการสร้างความหมายซึ่งใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อแทนแนวคิด ผู้วิจัยจึงตีความหมายจากสัญลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ในภูมิปัญญาทางภาษา จากการศึกษาพบว่า ภาษิตลาวมักสื่อให้เห็นวิถีวัฒนธรรมและคตินิยมในสังคม อย่างไรก็ตามยังพบว่า ภาษิตลาวยังสื่อความหมายอีกชุดหนึ่งแฝงเร้นอยู่ ซึ่งมีไม่เพียงสั่งสอนหรือให้คติในการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ยังมีวาทกรรมที่ปรากฏความเหลื่อมล้ำทางเพศ อันสะท้อนถึงร่องรอยของการสร้างความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศให้เกิดขึ้น ผู้หญิงเป็นกลุ่มที่ถูกกดทับอยู่ใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ อยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าทั้งในทางสถานภาพ บทบาท สิทธิ หน้าที่ และอำนาจ ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและเพศชายนี้ถูกครอบงำด้วยระบบปิตาธิปไตย ที่สังคมวัฒนธรรมต่างเป็นตัวกำหนด มายาคติแห่งสังคมจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงไม่อาจพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น การศึกษาภาษิตที่เกี่ยวข้องกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมนี้ จะช่วยให้เรามองเห็นความคิดเชิงสังคมและวัฒนธรรมในมิติที่ซับซ้อนและหลากหลายได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ภาษิตลาว, การสื่อความหมาย, วัฒนธรรม

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น

*Associate Professor, Dr. Thai Language, Faculty of Technical Education Rajamangala University of Technology Isan, Khon Kaen Campus

Abstract

Lao Idioms: Female and Male Status and Deliberation of culture. This article aims to study the status of female and male Idiom through Laos. Located on the concept of culture as symbols representing ideas. The interpretation of the hidden wisdom in the language. The study found that Motto Lao media culture and found another hidden meaning. The discourse on gender inequality. The building reflects the inequality between the sexes. A women who was crushed under the power of men in a state of inferiority in status, roles, right, duties and powers. Inequality between female and male obsession with spin Da bureaucracies, social and cultural delerminants. The myth of the social conditions that make women unable to develop to their fullest potential. Proverb studies related to the interpretation of this culture. If allows us to see that the social and cultural dimensions of the complex and diverse with more depth.

Keywords: *Lao Idioms, Deliberation, Culture*

บทนำ

ภาษิตจัดเป็นคำสอนอีกประเภทหนึ่งที่ปรากฏในวิถีชีวิตชาวบ้าน เป็นกระบวนการถ่ายทอดความคิดความเชื่อ และภาพของคตินิยมผ่านการใช้ภาษาแบบ “ชาวบ้าน” ที่สั้น กระชับ และมีการใช้สำนวนเปรียบเทียบที่ชัดเจน เพื่อจดจำและเข้าใจได้ง่าย ภาษิตมิได้มีบทบาทอยู่เพียงการสั่งสอนตักเตือน หากยังเป็นร่องรอยสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนค่านิยมในแต่ละยุคสมัยที่สืบทอดต่อกันมาในสังคมหนึ่งๆ ภาษิตเปรียบได้กับประวัติศาสตร์ของวิถีชีวิตที่หลากหลายผ่านการถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ และบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรส่งต่อมายังผู้คนในสังคม ผู้ใช้อาจใช้ภาษิตเป็นเครื่องช่วยควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการสังสรรค์สัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบตัวต่อตัว ซึ่งนับเป็นเครื่องมือสื่อความหมายที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมและความคิดของบุคคลในสังคม

ภาษิตในฐานะของการเป็นวาทกรรมที่มีส่วนสัมพันธ์กับบทบาทของผู้คนในแต่ละสังคม สถานภาพและบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายมักเป็นหัวข้อหนึ่งที่กล่าวถึงในภาษิตของแต่ละวัฒนธรรม และมักพบว่าวาทกรรมของความเป็นเพศหญิงและเพศชายมีบทบาทและสถานภาพที่แตกต่างกัน ผู้เขียนมองว่าภาษิตมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการสร้างความรู้ ความจริง มีทั้งการผลิตซ้ำและสร้างความหมายใหม่ ภาษิตเป็นชุดระบบความคิดต่างๆ ที่ประกอบสร้างขึ้นมาในสังคม เราสามารถวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ของแนวคิด และสิ่งต่างๆ ที่ฝังแฝงอยู่ในภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมอันจะสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมอันมีมิติที่ซับซ้อนหลากหลาย

ในบทความฉบับนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์ความแตกต่างของความเป็นเพศหญิงชายในระดับของกระบวนการสื่อความหมายหรือในระดับปฏิบัติการของวาทกรรม เพื่อชี้ให้เห็นมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในความแตกต่างระหว่างเพศสถานะ ซึ่งจะอธิบายให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมลาวได้อีกทางหนึ่ง

กระบวนการสื่อความหมาย: เพศสถานะกับมายาคติเรื่องความงาม ความรู้ ความกล้า และ ค่านิยมที่แตกต่าง

การดำรงอยู่ซึ่งบทบาทและสถานภาพของผู้ชายและผู้หญิงนั้นมีการดำรงอยู่ที่เป็นความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ถูกปลูกสร้างขึ้นมาจากการนำเอาความแตกต่างทางด้านสรีระมาเป็นพื้นฐานในการตีความและการสร้างองค์ความรู้ และใช้เป็นตัวกำหนดแนวทางปฏิบัติ ที่นำมาสู่การปฏิบัติต่อกันอย่างไม่เท่าเทียมกันในแต่ละเพศ

ผู้หญิงมักถูกจัดวางไว้ในตำแหน่งศูนย์กลางของการพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างมุมมองทางสรีระกับวาทกรรมปฏิบัติการทางสังคมต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ร่างกายที่กล่าวในภาษิตมักถูกจัดวางให้สื่อความหมายในแง่วัฒนธรรมเสมอ ซึ่งสามารถสื่อเป็นนัยยะให้เห็นความเคลื่อนไหวและย้อนแย้งภายในระบบของความหมายหลักที่สังคมต้องการสื่อออกมา เช่น

“ไก่อามย่อนชน คนงามย่อนแต่ง” (หุมพัน รัตตะนะวง. 2007: 4) (ไก่อามเพราะมีชนที่มีสีสันทสวยงาม เช่นเดียวกับผู้หญิงดูสดใสสวยงามเพราะตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้าเครื่องประดับ)

ภาษิตนี้ชี้ให้เห็นว่าสังคมมีค่านิยมในเรื่องความสวยความงามของผู้หญิง นักวิชาการอย่าง คริส ชิลลิ่ง เสนอแนวคิดที่ว่าผู้คนสมัยใหม่จำนวนมากมองร่างกายของตนในฐานะโครงการอย่างหนึ่งที่ต้องกระทำให้สำเร็จลุล่วง เพราะมันเป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งตัวตนของผู้ครอบครอง (Chris Shilling อ้างถึงใน เสนาะ เจริญพร, 2548: 202) ดังนั้นผู้หญิงจึงมีการปรับเปลี่ยน ตกแต่ง ดูแลรักษาหรือให้ความสำคัญกับเรือนร่างของตน การเป็นเจ้าของเรือนกายที่สวยงามซึ่งมีส่วนผลักดันให้เจ้าของมีอำนาจต่อรองในปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เพื่อให้เป็นที่พึงปรารถนาของสังคมชายอีกด้วย ซึ่งหากพิจารณาไปจนถึงที่สุดแล้ววาระของการดูแลร่างกายก็คือการจัดวางให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศนั่นเอง

“ควายเฒ่ามักหญ้าอ่อน” (ดวงจัน วันนะบุบผา. 2009: 57) (ควายแก่ยิ่งชอบหญ้าอ่อน เช่นเดียวกับผู้ชายแก่มักชอบเด็กสาว)

“ของกินบ่แซบให้ร้อน เมียบ่งามให้หนุ่ม” (อนาโตน โรเจอร์ เบ็ลติเยร์. 2552: 112) (อาหารที่มีรสชาติไม่อร่อยถ้ากำลังร้อนก็กินยาก เช่นเดียวกับเมีย ถ้าหน้าตาไม่สวยงามก็ขอให้อยู่ในวัยสาว)

“อายุคู่บ่มีความรู้ อายุซู้บ่ได้นอนนำ” (พ. พวงสะบา. 2007: 89) (ลูกศิษย์ที่มีความเกรงใจครู ไม่กล้าซักถาม ก็จะไม่ได้รับความรู้จากครู เช่นเดียวกับผู้ชาย ถ้าอายุหญิงคนรัก ก็จะไม่ได้รับมหัศจรรย์ด้วย)

ภาษิตทั้งสามบทนี้สื่อสะท้อนถึงคติความเชื่อทางเพศวิถีที่อิงอยู่กับแนวคิดผู้หญิงเป็นเพียง “วัตถุเพื่อใช้ประโยชน์ทางเพศ” เพศวิถีในคติสังคมปิตาธิปไตยที่มักมองร่างกายผู้หญิงเป็นแหล่งทำเลของกามารมณ์ ความแตกต่างทางชีวภาพทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่และถูกจัดวางให้อยู่ในตำแหน่งที่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างของผู้ชาย ในอดีตสังคมโบราณใช้ผู้หญิงเพื่อเป็นผู้ให้กำเนิดลูก เพื่อประโยชน์สำหรับการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ คตินิยมของสังคมบางเผ่า่นั้น การมีเมียเพื่อผลิตลูกและเมื่อลูกเติบโตขึ้นมากก็ใช้เป็นกำลังแรงงานในไร่นาอีกจุดประสงค์หนึ่งด้วย

ในสังคมแบบผู้ชายเป็นใหญ่มักเปิดโอกาสให้ผู้ชายแสดงออกในความต้องการทางเพศได้อย่างโจ่งแจ้ง ผู้ชายถือว่าเป็นนายเหนือผู้หญิงในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ สามารถแสดงพฤติกรรมเสรีทางเพศได้เพราะอยู่ในฐานะ “ผู้กระทำ” ในขณะที่ผู้หญิงอยู่ในฐานะ “ผู้ถูกกระทำ” ผู้หญิงจึงต้องตกเป็นฝ่ายรองรับอารมณ์ ดังนั้นผู้หญิงจึงเป็นวัตถุเพื่อประโยชน์ต่อการสนองอารมณ์ปรารถนาของผู้ชาย ระบบสังคมผู้ชายเป็นใหญ่มักแสดงอภิสิทธิ์เหนือผู้หญิงในเกือบทุกกรณี ไม่เว้นแม้แต่ร่างกายของผู้หญิงที่เป็นเจ้าของสิทธิ์

“อยากรู้สาวงามให้ไปถามพระในวัด อยากรู้พระเคร่งครัดให้ไปถามญาติโยม” (อนาโตล โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 85) (อยากรู้ผู้หญิงคนใดตรงตามมีศีลธรรมให้ถามพระ หากอยากรู้พระรูปใดเคร่งครัดในศีลให้ถามญาติโยม)

ภษิตนี้บ่งชี้ให้เห็นพื้นที่ทางศาสนาได้เข้ามากำกับและมีการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงคุณค่าความงามของผู้หญิง แล้วหันมาสร้างแบบฉบับใหม่ โดยสร้างค่านิยมทางศีลธรรมให้เกิดขึ้นและปฏิเสธค่านิยมความงามแบบเก่ามาได้อยู่ที่เรือนร่าง หน้าตา แต่ทว่าผู้หญิงที่ถือว่างามต้องมีคุณธรรมและศีลธรรม ศาสนาได้เชื่อมโยงความงามผู้หญิงเข้ากับพื้นที่พุทธศาสนา ให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ซึ่งเป็นความงามที่มีคุณค่าควรยึดถือ นั่นก็คือการปฏิเสธว่าผู้หญิงมิใช่วัตถุทางเพศ มิใช่เป็นเครื่องสนองกามารมณ์ เมื่อพิจารณาตรงนี้ทำให้เรามองเห็นเครื่องมือปฏิบัติการของปิตาธิปไตยว่ามีความย้อนแย้งในตัวของมันเอง

จะเห็นว่า ร่างกายผู้หญิงถูกผูกโยงเข้ากับอุดมการณ์ทางเพศวิถีในสังคมปิตาธิปไตย ซึ่งตอกย้ำถึงศักยภาพเรือนร่างของผู้หญิงเพื่อเป็นวัตถุทางเพศ ในขณะเดียวกันในระดับของการควบคุมที่ลึกซึ้งยิ่งไปกว่า มีการกำกับด้วยคติเรื่อง “ความงามในศีลธรรม” โดยใช้หลักธรรมในพื้นที่ของพุทธศาสนาช่วยจัดตั้งคุณสมบัติด้านลบเหล่านั้น ขณะเดียวกันก็ช่วยขับเน้นคุณลักษณะที่มีคุณค่าอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้หญิง ซึ่งเป็นการสร้างความหมายใหม่ทางสังคมอีกชุดหนึ่งที่ถูกจัดวางไว้อย่างเป็นระบบ ที่กล่าวมานั้นทำให้เห็นว่า ร่างกายมิได้เป็นเพียงวัตถุชีวภาพ แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สังคมฉายคติความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังต่างๆ นานาลงไป

นอกจากนี้ในภษิตลาว จะพบความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ที่เรียกว่า ค่านิยมเชิงซ้อน ซึ่งเป็นการประพடுத்தปฏิบัติของหญิงและชายที่แตกต่างกันในกรณีเดียวกัน (วันทีย์ วาลิกะสิน, 2543: 161) ในที่นี้หมายถึงการกระทำที่ผู้ชายปฏิบัติได้ แต่ผู้หญิงปฏิบัติจะถูกระณาม ตัวอย่างเช่น กรณีการมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรส สังคมจะประณามผู้หญิงมากกว่าผู้ชายปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์ภษิตลาวพบสำนวนที่สื่อถึงภาพลักษณ์ผู้หญิงที่มีลักษณะและพฤติกรรมเดียวกันกับผู้ชาย แต่สังคมกลับให้ความหมายที่ด้อยกว่าผู้ชาย ซึ่งมีหลายประการ เช่น

“สัจจะแม่หญิงนี้ คือกวยตาช่าง บาดว่าถ้ำมใส่หน้า ไหลเข้าสู่ตา” (ดวงจันทร์ วันระบับ ผา. 2009: 34) (ผู้หญิงรักษาสัจจะหรือความจริงไม่ได้ เปรียบเสมือนตะกร้าตาห่าง เมื่อทิ้งลงสู่หน้า น้ำไหลเข้าได้ง่าย)

“สัจจะผู้ชายนี้ คือหินหักทอง บาดว่าถ้ำมใส่หน้า จมบั้งบ่ฟู” (ดวงจันทร์ วันระบับ ผา. 2009: 34) (ผู้ชายรักษาสัจจะได้มั่นคง เปรียบเสมือนหิน เมื่อทิ้งลงสู่หน้าก็ไม่ไหลโคลน)

ทั้งสองภาษิตนี้ชี้ให้เห็นว่าสังคมให้ความสำคัญและไว้วางใจในผู้ชายกับผู้หญิงแตกต่างกัน สังคมระบอบชายเป็นใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับคำพูดของผู้หญิง ด้วยมองว่าผู้หญิงไม่สามารถเก็บงำความลับได้ ผู้หญิงจึงมักถูกกีดกันในการทำงานสำคัญๆ กิจกรรมบ้านเมืองที่สำคัญจึงไม่ให้ผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้อง เท่ากับเป็นการกีดกัน กดทับ หรือลดรอนบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ไปด้วย เพราะคุณสมบัติข้อนี้ถูกลดรอนจนทำให้ขาดความน่าไว้วางใจ ในขณะที่เดียวกันได้สื่อภาพลักษณ์ด้านคำพูดของผู้ชายไว้ให้น่าเชื่อถือ กิจกรรมสำคัญของบ้านเมือง เช่น การปกครอง การบริหารบ้านเมือง ระบบราชการ การทหาร จึงเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่มีอำนาจในการดำเนินการและบริหาร มุมมองนี้จึงทำให้ผู้ชายมีอำนาจในทุกส่วนของสังคม บทบาทผู้นำจึงตกเป็นของผู้ชาย ผู้หญิงเป็นเพียงผู้ตามและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ผู้ชายกำหนดออกมา

“เอาลูกไถมาเลี้ยงย่า ปานเอาห่ามาใส่เรือน” (อนาโตน โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 73) (การนำลูกสะไภ้มารับเลี้ยงแม่สามี จะสร้างปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ทำให้เกิดความทุกข์ใจ เสมือนกับการนำฝึร้ายมาสู่บ้านเรือน)

“เอาลูกเขยมาเลี้ยงพ่อเต่า ปานได้ข้าวเต็มเล้าเต็มเย็บ” (อนาโตน โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 73) (การนำลูกเขยไปอยู่บ้านพ่อตา จะเป็นกำลังแรงงานสำคัญของครอบครัว บ้านนั้นก็จะมีเจริญร่ำรวย)

ภาษิตทั้งสองบทนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมให้คุณค่าหญิงชายที่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาจะเห็นการจำกัดบทบาทหน้าที่ผู้หญิงให้มีพื้นที่ภายในบ้านเท่านั้น ผู้หญิงเป็นเพียงผู้ให้บริการแก่ฝ่ายชายและสมาชิกในครอบครัว สังคมมองว่าแม่ผัว-ลูกสะไภ้มักเข้ากันไม่ได้และไม่ลงรอยกัน จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว จะเห็นว่าสังคมมองผู้หญิงในเรื่องของอารมณ์ที่ขาดเหตุผล สร้างปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ในบ้านได้เสมอ ในขณะที่สังคมให้คุณค่าแก่ผู้ชาย ยกย่องให้เป็นคนสำคัญของครอบครัว หากพิจารณาไกลไปจะเห็นว่าสังคมลาวเป็นสังคมเกษตรกรรมซึ่งต้องการแรงงานในการทำงานในไร่นา ถ้าครอบครัวใดมีสมาชิกเป็นผู้ชายก็จะเป็นกำลังสำคัญในการผลิต ดังนั้น การที่ลูกสาวแต่งงานแล้วเอาลูกเขยเข้าบ้าน ครอบครัวพ่อตาแม่ยายย่อมยินดีในการมีสมาชิกมาเพิ่มแรงงาน จึงพอใจและต้อนรับด้วยดี ไม่ได้เกรงว่าจะไปสร้างปัญหาหรือเป็นที่รังเกียจหรือสร้างความกังวลใจให้กับเจ้าของบ้าน จะเห็นว่าสังคมมีมุมมองที่ตรงกันข้ามกับที่มองผู้หญิง

“เอาขามาอยู่กับลูกไม้ ปานเอาไขมาใส่คิ่ง” (อนาโตล โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 72) (การนำแม่สาบมาให้ลูกสะกิดดูแล เสมือนการนำโรคภัยมาให้ตัวเอง)

“ลิบริบ์ทอเคย ลิบลูกเขยบ่ทอพอเฒ่า” (ดวงจันทร์ วันนะบุบผา. 2009: 26) (ความสามารถมีความรู้สึบคนไม่เท่าคนเชี่ยวชาญเพียงคนเดียว เช่นเดียวกับลูกเขยสึบคนความสามารถไม่เท่าพ่อตาคนเดียว)

ภษิตตทั้งสองบทนี้หากพิจารณาในเรื่องวัยระหว่งเพศหญิงกับเพศชาย จะพบว่า สังกมให้คูนค่อต้อผู้หญิงวัยชรากับผู้ชายวัยชรแตกต่างกัน กล่าวคือ บทบาทของผู้หญิงวัยชรมักถูกสังคมมองว่าเป็นผู้ที่ด้อยประสิทธิภพในการทำงาน ดังนั้นจึงกลายเป็นภระในการเลี้ยงดู ในขณะที่สังคมกลับให้ควมสำคัญต้อผู้ชายวัยชรอย่างมาก ด้วยมองว่ามีควมรอบรู้และประสภภรณ์เชี่ยวชาญ ผู้ชายที่อ่อนอาวุโสกว่าจึงต้องเครพเชื่อฟัง จะเห็นได้ว่าผู้ชายในสังคมระบบปติธิปไตย ซึ่งอดีตเคยกุมอำนาจควมเป็นใหญ่ในครอบครัว เมื่อล่วงวัยชร บทบาทหรือควมสำคัญไม่ได้ลดน้อยลงไปด้วย จึงเห็นได้ว่า ควมเหลื่อมล้ำทางเพศจะปรภษิตตในด้นสภวะที่ด้อยกว่าของผู้หญิง สังกมยกย่องเชิดชูเพศชายวัยชรแต่ในทางตรงกันข้บเพศหญิงวัยชรกลับถูกลดทอนคูนค่อ เมื่อพิจารณาในแง่ควมสัมพันธ์เชิงอำนาจจะเห็นบทบาทและควมมีอำนาจของผู้ชายเหนือกว่าบทบาทผู้หญิงเสมอ

กล่าวได้ว่า การอคคิตต้อเพศหญิงได้สังสมมานานแล้วตั้งแต่โบราณกาลซึ่งถูกหล่อหลอมมาโดยสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมต่างๆ เป็นการยากที่จะเปลี่ยนแปลงควมคิตตังกล่าว (พรพิไล ถม้งรักษัสัตว์, 2539: ค่านำ) จึงเป็นที่เชื่อได้ว่าค่านิยมเชิงข้อนเป็นผลผลิตมาจากสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ รวมทั้งระบบการปกครองในสังคมที่ผู้ชายเป็นผู้นำจึงก่อให้เกิดควมไม่เสมอภคระหว่งเพศหญิงและเพศชาย

นอกจากนี้ยังมีภษิตตที่สะท้อนให้เห็นควมแตกต่างทางแนวคิตที่มีต้อทั้งเพศชายและเพศหญิง สังกมมีค่านิยมในควมเป็นผู้หญิงและผู้ชายที่ต่างกัน ควมไม่เท่าเทียมกันทำให้เกิดการแบ่งแยกทางเพศ เกิดชนชั้น เช่น

“หญิงงามห้ง่าย ชายดีมีฝีมือหายาก” (อนาโตล โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 86) (ผู้หญิงรูปร่างหน้าตาสวยงามมีอยู่ทั่วไป พบเจอได้ง่าย แต่ผู้ชายดีมีฝีมือในสังคมมีอยู่น้อยหายาก)

ภษิตตนี้สะท้อนถึงควมคาคหวังในคูนค่อชายหญิงแตกต่างกัน คูนค่อผู้หญิงอยู่ที่ควมงาม ส่วนคูนค่อผู้ชายอยู่ที่ควมเก่ง กล้าหาญ เป็นที่สังเกตว่าจุดเริ่มต้นของค่านิยมนี้เกิดจากรอบครัวที่มีควมคาคหวังต้อลูกชายและลูกสาวต่างกัน ในการหล่อหลอมทางสังคมที่ลูกชายและลูกสาวได้รับจึงไม่เหมือนกัน ทำให้พฤติกรรมระหว่งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายต่างกัน เด็กผู้ชายจะต้องไม่ร้องไห้ ในขณะที่เด็กผู้หญิงจะได้รับภการบรมให้ประพฤติกรรม

ดังเป็นกุลสตรี จุดเน้นจะอยู่ที่การเป็นลูกที่ดี เป็นภรรยาที่ดี และเป็นแม่ที่ดี กฎเกณฑ์ข้อห้ามต่างๆ ทางสังคมสำหรับผู้หญิงจะมีมากกว่าผู้ชาย (สุธีรา ทอมสัน และเมทีนี พงษ์เวช, ม.ป.ป.: 6) ภาษิตบทนี้จึงชี้ให้เห็นว่าเป็นแบบกุลสตรีสอนง่าย ปฏิบัติได้ง่าย ส่วนการปลูกฝัง เรียนรู้ และฝึกหัดในเรื่องความเก่งกล้าหาญแบบผู้ชายนั้นทำได้ยากลำบากกว่า ดังนั้น ผู้ชายที่มีความเก่งกาจ กล้าหาญ มีฝีมือจึงหาได้ยาก

“หญิงชูบฮ้าย คองวัตรพางาม ชายชูบซาม วิชาพาฮุ้ง” (ดวงจัน วันนะบุบผา, 2009: 19) (ผู้หญิงรูปร่าง หน้าตาไม่สวยงาม หากปฏิบัติตัวตามจารีตที่ต้งงามยอมทำให้ดูงดงามได้ ส่วนผู้ชายถ้ารูปร่างหน้าตาขี้เหร่ ถ้ามีสติปัญญา วิชาความรู้ ยอมนำพาให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง)

ภาษิตนี้สะท้อนให้เห็นสังคมมีค่านิยมในคุณสมบัติหญิงชายที่ต่างกัน คุณค่าที่ใช้ประเมินทั้งสองเพศแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้หญิงที่พึงประสงค์ของสังคมจะต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมเป็นผู้กำหนด ในที่นี้ คือ “คองวัตร” หมายถึง คลองหรือคลอง ในสังคมลาวได้วางแนวทางหรือระเบียบปฏิบัติของบุคคลตาม “คองสิบสิ” ซึ่งหมายถึง แนวทางในการประพฤติปฏิบัติของประชาชนทั่วไป มี 14 ข้อ ผู้หญิงเมื่อเป็นภรรยาต้องปฏิบัติตาม “คองผัวคองเมีย” ซึ่งเป็นกรอบกำหนดให้ผู้หญิงปฏิบัติหน้าที่ภรรยาที่ดี แต่ถ้าหากประพฤติขัดแย้งกับกรอบกฎเกณฑ์ของสังคมแล้ว ถือว่าผิด ไม่ดีงาม เพราะฉะนั้น ผู้หญิงที่จะงามได้ควรปฏิบัติตาม “คองวัตร” เน้นในด้านความเป็นศรีภรรยา ในขณะที่ผู้ชายให้คุณค่าทางวิชาความรู้ นั้นแสดงถึงการกำหนดขีดเส้นแบ่งบทบาทหน้าที่ทางสังคมอย่างชัดเจนว่า ผู้หญิงจะต้องทำงานแค่ภายในบ้าน รับผิดชอบงานบ้าน งานราชการ การมียศถาบรรดาศักดิ์ เป็นต้น

จะเห็นว่า ภาษิตที่กล่าวมานี้ล้วนชี้ให้เห็นการดำรงอยู่ในความแตกต่างระหว่างเพศสถานะทั้งสิ้น ซึ่งปัจจัยการอบรมเลี้ยงดู ตลอดจนคติความเชื่อทางวัฒนธรรมล้วนส่งผลให้ผู้ชายมีคุณค่ามากกว่าผู้หญิง ดังเช่นรุ่งวิทย์ มาทงามเมือง (2540: 62) เสนอว่าปิตาธิปไตยเป็นการผลิตซ้ำและตอกย้ำความเชื่อในเชิงทัศนคติ คุณค่า ค่านิยมต่างๆ ของเพศชายและเพศหญิง โดยเห็นว่าชายเป็นผู้นำ หญิงคือผู้ตาม ชายคือผู้กำหนด หญิงเป็นผู้รับใช้ปฏิบัติ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ: สถานภาพหญิงชายกับคุณลักษณะ บทบาทหน้าที่

ภาษิตเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการสื่อความหมายที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมและความคิดของบุคคลในสังคม บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายมีความซับซ้อนและหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานภาพในครอบครัวและบริบทของพื้นที่ในสังคม ดังนั้นเพื่อแสดงให้เห็น

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความเหลื่อมล้ำทางเพศ การทำความเข้าใจเพศสถานะกับความสัมพันธ์ทางสังคม จึงจำเป็นต้องพิจารณาสถานภาพและบทบาทของเพศหญิงชายควบคู่กันไป

เนื่องจากสังคมมีค่านิยมว่า ผู้หญิงควรมีคุณสมบัติของความเป็นผู้หญิงที่ดี การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวจึงสอนลูกสาวและให้เรียนรู้งานที่เป็นของผู้หญิง บทบาทของผู้หญิงจึงอยู่ในพื้นที่ครัวเรือน มีปรากฏ ดังนี้

“หญิงโตสมบูรณ์ด้วย เรือนสามน้ำสี่
เป็นหญิงดีเลิศล้ำ สมควรแท้แม่เรือน”

(พ. พวงสะบา. 2007: 32)

(ผู้หญิงที่พร้อมด้วย “เรือน 3 น้ำ 4)

ในที่นี้ “เรือน 3” ได้แก่ เรือนผม เรือนไฟ และเรือนนอน ทั้งสามเรือนนี้ต้องรักษาให้สะอาด ส่วน “น้ำ 4” ได้แก่ น้ำกิน น้ำใช้ น้ำเต้าปูน น้ำใจ น้ำเหล่านี้ต้องให้เต็มบริบูรณ์ ซึ่งนับเป็นลักษณะของผู้หญิงที่ดี มีคุณสมบัติของแม่ศรีเรือน)

นอกจากนี้ผู้หญิงที่ดียังต้องมีคุณสมบัติว่านอนสอนง่าย เชื่อฟังผู้ชาย เนื่องจากสังคมให้ผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจ ผู้หญิงจึงอยู่ภายใต้อำนาจและภายใต้การกำกับควบคุมของผู้ชาย ซึ่งปรากฏในคำเกี้ยวพาทย์ของผู้ชาย ดังนี้

“คันท้องตายเป็นม้า ตัวใหญ่สี่ลาน อ้ายสิตายเป็นอาน ชี๋เทิงหลังม้า” (ดวงจันทร์ วัน-ระบวบผา. 2009: 41) (น้องตายเป็นเกิดเป็นม้า พี่ตายเป็นเกิดเป็นอานขึ้นหลังม้า)

นอกจากนี้ผู้หญิงยังต้องออกทำงานนอกบ้าน เช่น งานไร่ งานนา ซึ่งเท่ากับว่ามีบทบาทในการเป็นผู้ใช้แรงงาน ดังในคำเกี้ยวพาทย์ของผู้ชายกล่าวไว้ ดังนี้

“อ้ายนี้เป็นดั่งเกวียนสลีฮ้าง ปมึงัวเทียมแอก คันทนแผนควายบ่เทียมแอกให้ เกวียนชิต้างโคกกะเทิน” (ดวงจันทร์ วันระบวบผา. 2009: 43) (พี่เหมือนเกวียนร้างที่ไม่มีวัวเทียมแอก หากไม่มีควายลากเกวียน เกวียนก็จะค้างเนิน)

นอกจากนี้ในวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ สถานะดั้งเดิมของผู้หญิงถูกจัดวางไว้ให้ด้อยกว่าผู้ชายในแง่ที่จะต้องพึ่งพา เชื่อฟัง และสยบยอมต่อผู้อื่น ภรรยาจึงต้องพยายามทำให้สามีรักและเอ็นดู หน้าที่ภรรยาที่ปรากฏในภษิต มีดังนี้

“มีผิวให้ช่างย่อง มีน้องให้ช่างออย” (อนาโกล โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 112) (ภรรยาควรรู้จักยกย่องสามี และมีน้องให้รู้จักเอาอกเอาใจ)

ภษิตบทนี้สื่อให้เห็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงในบทบาทภรรยา ผู้ชายอยู่ในฐานะผู้พิทักษ์คุ้มครอง ผู้นำและผู้หารายได้ ส่วนผู้หญิงในฐานะผู้ตามและผู้รับผิดชอบในงานบ้าน เพราะฉะนั้นสิ่งที่ตามมาคือ ภรรยาจะต้องพยายามเอาใจผู้เป็นสามี รู้จักแสดงกิริยาเคารพ นบน้อมและยกย่องสามี

“ชักผ้าให้ มีใจผายเพื่อ ชักผ้าให้ชักพี่น้อง แนวน้าแม่ผ้า” (ดวงจันทร์ วันนะบุบผา. 2009: 7) (ผู้หญิงที่รักสามีจะต้องมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถึงพ่อแม่และญาติของสามีด้วย)

ภาษิตบทนี้เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับทัศนคติของการใช้ชีวิต ผู้หญิงมักถูกประกอบสร้างให้ดำรงบทบาทภรรยาที่ดี การรักและนับถือสามี จึงต้องเผื่อแผ่ถึงเครือญาติของสามี ทั้งการปรนนิบัติพ่อแม่สามีและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล ตลอดจนการดูแลเอาใจใส่ต่อญาติพี่น้องของสามี จึงเป็นหน้าที่ของผู้หญิงผู้เป็นภรรยาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังเช่น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545: 21) กล่าวว่า วาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องราวของภาษาหรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (discursive practices) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ด้วย

“แหวนงามย้อนหัว ผัวงามย้อนเมีย” (ดวงจันทร์ วันนะบุบผา. 2009: 20) (เรือนแหวนคู่มิค่า ดงงามก็เพราะประดับด้วยหัวแหวน เช่นเดียวกับสามีได้ดีมีอำนาจวาสนา เจริญรุ่งเรืองเพราะมีภรรยาที่ดีช่วยส่งเสริมและเชิดชู)

“ได้เมียดีปานแก้วคุณล่าง ได้เมียช่าง ปานได้แก้วคุณเฮือน ได้เมียบิดเปือน ปานแก้วไม่ทางปลา” (ดวงจันทร์ วันนะบุบผา. 2009: 21) (ผู้ชายที่ได้เมียมีคุณสมบัติเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี เหมือนได้แก้วมีค่า ยิ่งถ้าเมียเก่งงานช่างฝีมือเหมือนได้แก้วที่เป็นสิริมงคลแก่บ้าน ครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรือง หากเมียบกพร่องในหน้าที่เมียที่ดี จะนำพาครอบครัวลำบาก)

ภาษิตทั้งสองบทนี้ให้ความสำคัญกับคุณสมบัติหน้าที่ศรีภรรยา หน้าที่หลักของผู้หญิงอยู่ที่ดูแลบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อยตามลักษณะแม่ศรีเรือน ตลอดจนดูแลและปรนนิบัติสามีแล้วยังขยายขอบเขตมองในมิติทางหน้าที่งานช่าง งานฝีมือ รวมทั้งกิจกรรมารยาทงดงาม จึงจะได้ชื่อว่า “เมียแก้ว” นั่นคือจะต้องมีความดีงามเป็นเลิศ นับเป็นส่วนสำคัญซึ่งจะช่วยเชิดชูเกียรติของสามี ส่งเสริมฐานะและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตให้กับผู้เป็นสามีด้วย

นอกจากหน้าที่เมียแล้ว ผู้หญิงในบทบาทแม่ยังมีความสำคัญมาก กล่าวคือ แม่มีหน้าที่ต่อการสร้างและปลูกฝังคุณสมบัติและค่านิยมที่ดีงามแก่สมาชิกในสังคม เพราะกระบวนการหล่อหลอมในครอบครัวนั้นเป็นกลไกที่ช่วยเสริมและปลูกฝังความดีงามให้แก่สมาชิกในสังคม ดังคำที่ปรากฏในภาษิต ดังนี้

“นาดีถามหาข้าวปลูก ลูกดีถามหาพ่อหาแม่” (ดวงจันทร์ วันนะบุบผา. 2009: 26) (ลูกหลานของใครที่ได้ดีมีชื่อเสียง มีตำแหน่งการงานดี คนมักถามถึงวงศ์ตระกูลว่าเป็นลูกใคร เช่นเดียวกับนาข้าวดี คนจะถามหาพันธุ์ข้าวปลูกว่ามาจากไหน)

ภาษิตบทนี้สะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้หญิงที่กำหนดในแวดวงของครอบครัว เป็นสำคัญนั่นคือบทบาทของแม่ซึ่งมีหน้าที่ในความรับผิดชอบต่อการเลี้ยงดูอบรมป้อนนีสัย รวมทั้งปลูกฝังค่านิยม ทศนคติ ขนบธรรมเนียมประเพณีแก่ลูกหลานของตน ดังนั้นหากลูกเติบโตได้ดี เป็นบุคคลชั้นนำของสังคมหรือมีบทบาทสำคัญในแวดวงสังคม ก็ได้รับการยกย่องสรรเสริญ และกล่าวขานไปถึงผู้อบรมเลี้ยงดู ก็เป็นที่เชื่อได้ว่าบทบาทแม่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างและปลูกฝังคุณสมบัติและค่านิยมที่พึงงามแก่สมาชิกในสังคม

“เบ้งข้างให้เบ้งหาง เบ้งนางให้เบ้งแม่” (ดวงจันทร์ วันระบุมภา. 2009: 21) (การดูข้างว่าเป็นข้างเผือกหรือไม่ ให้อูที่ขนหาง ในทำนองเดียวกัน การเลือกผู้หญิงมาเป็นภรรยา จะต้องดูชาติตระกูลและคุณสมบัติของมารดาด้วย)

ภาษิตบทนี้แสดงให้เห็นนัยยะของเรื่องชาติตระกูล โดยเปรียบกับการดูข้างที่มีลักษณะพิเศษอย่างไร หากจะดูว่าเป็นข้างเผือกหรือไม่นั้น ให้อูที่ขนหาง เช่นเดียวกับการเลือกผู้หญิงมาเป็นภรรยา นอกจากคุณสมบัติความเป็นแม่ศรีเรือนที่ได้รับการอบรมเพาะมาจากผู้เป็นมารดาแล้ว ยังต้องดูชาติตระกูลอันแสดงศักดิ์ของผู้หญิงด้วย จะเห็นว่า สังคมลาวให้คุณค่าผู้หญิงที่มีการมีศักดิ์ มีชาติตระกูลที่ดี ดังนั้น เมื่อผู้ชายจะเลือกผู้หญิงมาเป็นภรรยา จึงต้องดูผู้หญิงที่มีศักดิ์ตระกูลอันโดดเด่นกว่าผู้หญิงทั่วไป เพื่อเป็นที่เสริมส่งบารมีให้แก่ผู้เป็นสามีด้วย

จะเห็นว่าบทบาทและหน้าที่ผู้หญิงมีความหลากหลาย จำแนกแตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ของสังคม การกำหนดคุณลักษณะของผู้หญิงจึงขึ้นอยู่กับกำกับและการประดิษฐ์สร้างของสังคมปิตาธิปไตย

ส่วนภาพลักษณ์และคุณลักษณะ บทบาทและหน้าที่ของเพศชายนั้น ในภาษิตมีกล่าวถึงไว้ ดังนี้

“ชาติเลือดต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” (อนาโตน โรเจอร์ เบ็ลติเยร์. 2552: 144) (ผู้ชายต้องมีความเก่งกล้า และรักษาเกียรติยศชื่อเสียงไว้ จึงจะได้ชื่อว่าสมกับที่เกิดมาเป็นผู้ชาย)

ภาษิตบทนี้ชี้ให้เห็นค่านิยมที่สังคมประกอบสร้างขึ้นในพื้นที่เฉพาะของผู้ชาย การสร้างภาวะความกล้าแกร่งในจิตใจของผู้ชายเมื่อต้องเผชิญกับศัตรู ลักษณะของความเป็นนักเลงต้องแสดงออกอย่างเต็มที่ การย้ำเน้นเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้แบบผู้ชายจึงถูกนำมาใช้ในพื้นที่นี้ได้อย่างลงตัว การกำหนดให้ใช้คุณสมบัตินี้แบบผู้ชายอย่างเต็มขีดความสามารถ มีวัตถุประสงค์เพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่หญิงชายอย่างชัดเจน ดังที่ มาร์ติน ลูเธอร์ ได้ให้ทัศนะเรื่องนี้ว่า “ผู้หญิงถูกสร้างขึ้นมาสำหรับดูแลกิจการบ้านเรือน แต่ผู้ชายเพื่อชีวิตสาธารณะ เพื่อทำกิจการด้านการสงครามและด้านกฎหมาย” (Luther, อังใน ชูศรี มีวงศ์อุโฆษ. 2551:

103) ตัววยากรรมกระแสหลัก ในสถาบันหล่อหลอมนักกฎหมาย ทนายความ ทหาร ตำรวจ จึงเสมือนพื้นที่ปมเพาะความเป็นเลิศแบบผู้ชาย พลกะกำลัง ความเข้มแข็งและอำนาจ จึงถูกหล่อหลอมเข้าเป็นภาพลักษณ์ของความเป็นลูกผู้ชาย เมื่อวากรรมถูกผลิตซ้ำๆ จึงเกิดการคล้อยตามกระแสหลักอันไม่อาจหล่อหลอมให้เป็นอย่างอื่นไปได้

นอกจากนี้ยังมีภษิตที่สอนการปฏิบัติตัวของผู้ชายในบทบาทสามี ดังนี้

“บ่อนสนุกอย่านอน เมียวอนอย่ายิน” (ดวงจัน วันนะบุพผา. 2009: 20)

(ยามสนุกสนานอย่ามัวนั่งนอนใจให้รีบทำงาน ยามเมียวอนอย่าไปเห็นดีเห็นชอบตามทุกอย่าง)

“ฮักเมียให้หมั่นว่า อยากเห็นฮ่าให้หมั่นบื้อยมันเวร” (ดวงจัน วันนะบุพผา. 2009: 24) (รักเมียให้ดูตำว่ากล่าว อยากเห็นผีทำให้หมั่นตำว่า)

ภษิตทั้งสองบทนี้สื่อถึงลักษณะการมีอำนาจในบ้านและความเป็นใหญ่ของผู้ชาย ในความเป็นผู้นำในครอบครัว อำนาจในการตัดสินใจเป็นของสามี ในขณะที่ผู้หญิงในบทบาทเมียไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงในการออกความคิดเห็นใดๆ ในบ้าน และการใช้วาจาข่มขู่หรือสั่งสอนของผู้ชายในบทบาทสามี นับว่าเป็นศิลปะของการกุมอำนาจให้เหนือกว่าผู้หญิง

“เฮือนปมีสีหน้า กาบินมันสีลวง มีเฮือนคั้นปมีพ่อย้าว โจนชิเข้าลวงเฮือน” (ดวงจัน วันนะบุพผา. 2009: 8) (บ้านใดไม่มีหน้าบ้าน นกกาบินเข้าได้ง่าย เช่นเดียวกับบ้านใด ไม่มีประตูของบ้านหรือฟ้อบ้านดูแลปกป้อง คุ่มครอง บ้านนั้นย่อมไม่ปลอดภัยจากโจรขโมย)

ภษิตบทนี้สื่อทัศนคติที่มองว่าผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว ดูแลและปกป้องคุ้มครองความเป็นอยู่ของสมาชิกภายในบ้าน หากปราศจากฟ้อบ้านคุ้มครองแล้ว ความมั่นคง ความปลอดภัยภายในครอบครัวย่อมไม่มี ภษิตบทนี้แสดงออกถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ ซึ่งครอบงำวิถีคิดและชีวิตของมนุษย์มาทุกยุคสมัย

เราจะเห็นว่า ในด้านการสื่อถึงภาพลักษณ์และคุณลักษณะหญิงชายในภษิตลาว จะพบว่า ผู้ชายมีความเหนือกว่าผู้หญิงในหลายๆ ด้าน จึงสื่อให้เห็นว่าสังคมลาวยังมีความไม่เสมอภาคทางเพศ ยังคงมีค่านิยมให้ความสำคัญกับคุณค่าของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง การเน้นในเรื่องความแตกต่างระหว่างบทบาทหญิงชาย ทั้งบทบาทในความเป็นสามีภรรยา บทบาทความเป็นบิดามารดา บทบาทความเป็นลูกเขย-ลูกสะใภ้ ที่กล่าวมานี้เป็นการเน้นย้ำให้เห็นภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ที่ผู้ชายยังคงครองความเป็นใหญ่ และมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิงทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

ปรากฏการณ์ทางภาษา: สถาบันทางสังคมกับการกำหนดสิทธิและการจำกัดพื้นที่เพศหญิงชาย

ในที่นี้ผู้เขียนมุ่งที่จะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางภาษาที่มีปรากฏในภาษิตลาวเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการกำหนดและส่งอิทธิพลต่อการดำเนินไปซึ่งบทบาทและสถานภาพของทั้งเพศชายและเพศหญิงในสังคมลาว จากการศึกษาพบว่าภาษิตเสนอภาพลักษณ์หญิงชายและจัดวางบุคคลทั้งสองเพศให้สัมพันธ์กับพื้นที่ต่างๆ ทางสังคม ดังนี้

สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยหลักในการอบรมเลี้ยงดูเพื่อโอกาสที่ลูกจะเติบโตขึ้นมาในสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อความเป็นคนมีคุณภาพ และให้สอดคล้องกับคตินิยมหรือนิยามอันดีงามในสังคมที่อยู่อาศัย การปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อของสถาบันครอบครัว ที่ปรากฏในภาษิตมีดังนี้

“คำปากพ่อแม่นี้หนักเกินธรณี ใฝ่ผู้ยำแยงนบ หากลิเชื่องเมื่อหน้า” (ดวงจันทร์ วัณนะบุบผา. 2009: 7) (คำสั่งสอนของพ่อแม่สำคัญ เปรียบความยิ่งใหญ่เท่าแผ่นดิน ลูกที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จรุ่งเรืองในภายหน้า)

ภาษิตบทนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ลูกที่เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนพ่อแม่จะทำให้ประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในชีวิต ความสำเร็จรุ่งเรืองในชีวิตของลูกนี้ยังขึ้นอยู่กับความกตัญญู การบำรุงเลี้ยงบิดามารดา นับเป็นสิ่งที่ เป็นมงคล ดังกล่าวไว้ในมงคลสูตร 38 ว่า การบำรุงมารดาบิดาเป็นอุดมมงคล เป็นเหตุให้เกิดความเจริญ ลูกคนใดรู้คุณบิดามารดาไม่ตกต่ำจนตลอดชีวิต พระพุทธเจ้าตรัสว่า มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร เพราะประกอบไปด้วยคุณธรรมของพรหม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การตอบแทนคุณบิดามารดาด้วยการประพฤติปฏิบัติตัวดี มีศีลธรรม มีกตัญญูกตเวที เป็นการตอบแทนคุณที่ทำให้บิดามารดาชื่นอกชื่นใจ ยิ่งกว่าหยิบยื่นเงินทองให้เสียอีก จะเห็นว่า คำสอนให้เคารพบูชาการีณาเคลือบไปด้วยปัจจัยในมิติต่างๆ ทางพุทธศาสนา ล้วนแสดงให้เห็นการสืบสานคติความเชื่อแบบปิตาธิปไตย

“ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ แขนงอุตตามใจผู้นอน” (อนาโตน โรเจอร์ เป็ลติเยร์. 2552: 54) (ความชอบของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ในการเลือกคู่ครองควรให้สิทธิแก่ผู้ที่จะครองคู่กัน เปรียบเหมือนการสร้างเรือนอาศัย ย่อมสร้างตามใจปรารถนาของเจ้าของบ้าน)

ภาษิตบทนี้ทำให้มองเห็นว่าสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่หน้าที่พ่อแม่คือการดูแลเอื้ออำนวยในการจัดการหาคู่ครองที่ดีให้ลูก แต่ในสำนวนนี้แสดงให้เห็นนัยยะของสถาบันครอบครัวที่เริ่มเปลี่ยนแปลง การใช้บทบาทของพ่อแม่บงการหรือการมีอำนาจเหนือลูก ค่อยๆ คลายความเข้มข้นลง นับว่าเป็นการให้ความยุติธรรมและเป็นการสร้างความ

เสมอภาคทางสิทธิระหว่างกัน จึงชี้ให้เห็น “วาทกรรม” เป็นกระบวนการเสนอถึงคติความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ และสามารถสร้างความคาดหวัง หรือย้อนแย้งประเด็นที่มีผู้ก่อตั้งไว้ก่อนแล้วได้อีกด้วย

นอกจากนี้ศาสนาได้มีบทบาทในการกำกับควบคุมความประพฤติของผู้คนในสังคม พื้นที่ทางศาสนาได้เข้ามากำกับควบคุมผู้หญิง แล้วนำไปเป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมต่อไป เช่น

“ผู้หญิงหาหัว เจ้าหัวหาเงิน” (ดวงจัน วันนะบุบผา. 2009: 58) (ผู้หญิงที่สนใจแต่จะหาสามี ถือว่าเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี ผิดจารีต เช่นเดียวกับพระสงฆ์ถ้ามีหัวเห็นแก่เงิน สิ่งนี้จะทำให้ตัวมัวหมองได้)

ภาชิตบทนัชี้ให้เห็นการกำหนดบทบาทของผู้หญิงที่เกิดจากอคติทางศาสนา ในเกือบทุกศาสนาของโลกได้พรรณนาว่า “ผู้หญิง” เป็นผู้ล่อลวงและมีการเตือนให้ระวังผู้หญิงไว้อีกด้วย (มานพ รักการเรียน, 2545: 17) ในพระพุทธศาสนาก็มีกล่าวทำนองตำหนิผู้หญิงว่า ผู้หญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์ บางทีกล่าวตำหนิผู้หญิงที่หมกมุ่นแต่ทางโลกว่า “ขึ้นชื่อว่าพวกผู้หญิงที่หมกมุ่นแต่ทางโลกนี้เลวทราม เพราะไม่มีขีดชั้น มีแต่ความกำหนัดยินดี คึกคะนองไม่เลือกเหมือนกับไฟไหม้ไม่เลือกจะนั้น” (มานพ รักการเรียน, 2545: 18) ดังนั้น ผู้หญิงในพื้นที่ทางพุทธศาสนาจึงต้องระมัดระวังทั้งความคิด คำพูด และการกระทำหรือความประพฤติ ให้อยู่ในกรอบความดีงามแห่งความเป็นเลิศแบบผู้หญิง หากมีพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามนี้ พื้นที่ทางศาสนาย่อมเป็นพื้นที่ที่ต้องห้ามสำหรับผู้หญิงที่ขาดความเป็น “กุลสตรี”

“เป็นข้าให้เป็นข้าอาชญา เป็นหมาให้เป็นหมาวัด” (อนาโตน โรเจอร์ เป็ลติเยร์. 2552: 98) (ถ้าเป็นข้ารับใช้ควรเป็นข้าของขุนนาง เช่นเดียวกับถ้าเป็นหมาให้เลือกเป็นหมาวัด)

ภาชิตบทนัสะท้อนบทบาทผู้ชายในพื้นที่การงาน ซึ่งหน้าที่การงานจะล่องลอยไปนอกเขตบ้าน หน่วยงานในระบบราชการย่อมมีผู้บังคับบัญชา การทำงานกับเจ้าขุนมูลนายมีคำตอบแทนเป็นตำแหน่ง มียศถาบรรดาศักดิ์ และมีทรัพย์สินเงินทอง ดังนั้น เรื่องของการมีอำนาจ การมีบารมี สังคมจึงสถาปนาให้เป็นพื้นที่เฉพาะของเพศชายเท่านั้น

นอกจากนี้สถาบันในสังคมยังมีส่วนในการสร้างวาทกรรมในการควบคุมและกำหนดหรือจำกัดพื้นที่เพศหญิงชายไว้ ดังนี้

“หญิงร้างสามหัว หม้ายสามหัว อย่าเอาเป็นเมีย” (อนาโตน โรเจอร์ เป็ลติเยร์. 2552: 109) (ผู้หญิงที่เลิกร้างกับสามีถึงสามครั้งและผู้หญิงที่เป็นแม่หม้าย ไม่ให้เลือกเอามาเป็นเมีย)

ภาษิตบทนี้สะท้อนถึงสังคมที่มีอคติทางเพศ การที่สังคมสร้างวาทกรรมเพื่อเป็นเงื่อนไขในการเลือกปฏิบัติต่อสตรีที่เป็นแม่ร้างและแม่หม้ายให้เห็นว่าผิดแผกไปจากกรอบของสังคม แต่แท้ที่จริงแล้วอิงอยู่กับความคิดว่าด้วยเรื่อง “พรหมจรรย์” ซึ่งอยู่ภายใต้กรอบความคิดของวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ สังคมจึงสวมทับความหมายว่าเป็นหญิงไม่ดี จึงขจัดหญิงสองกลุ่มนี้ออกจากพื้นที่ของผู้หญิงที่บริสุทธิ์ จะเห็นว่าความคิดนี้อิงอยู่กับความคิดแบบปิตาธิปไตยนั่นเอง

“เบ่งวัดให้เบ่งฐาน เบ่งบ้านให้เบ่งครัว” (ดวงจัน วันนะบุบผา. 2009: 21) (ถ้าจะดูวัดว่ามีระเบียบหรือไม่ ให้ดูที่ส้วมถ่ายหรือฐาน ถ้าจะดูผู้หญิงดีหรือไม่ให้ดูที่เรือนครัว ถ้าแม่ครัวไม่ดี ครัวจะสกปรกรกรุงรัง)

ภาษิตบทนี้ชี้ให้เห็นบทบาทผู้หญิงอยู่กับกิจการในครัวเรือนเป็นสิ่งสำคัญ ผู้หญิงมีหน้าที่ในการทำอาหารเลี้ยงดูครอบครัว เท่ากับเป็นการจ้องจำผู้หญิงให้มีเพียงบทบาทของความเป็นแม่บ้านแม่เรือน ดังนั้นในวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่พื้นที่ผู้หญิงจึงถูกจำกัดไว้ในขอบเขตครัวเรือนเท่านั้น

“ยามยากคิดถึงนาย ยามตายคิดถึงพระ” (อนาโตน โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 95) (เมื่อถึงคราวตกทุกข์ได้ยาก จึงเข้าหาพึ่งพิงเจ้านายเพื่อช่วยเกื้อหนุนจนเจือและยามคราวเคราะห์สูญเสียชีวิตบุคคลในครอบครัวจึงนึกถึงพระ)

หากพิจารณาในวาทกรรมที่กำกับจะเห็นว่าส่วนนวนนี้เน้นบทบาทในเชิงเศรษฐกิจและหน้าที่การงานนอกบ้านของผู้ชาย เพราะผู้ชายอยู่ในฐานะที่เป็นผู้หารายได้และเลี้ยงดูครอบครัว จึงมองไปได้ว่าสถาบันทางเศรษฐกิจเป็นพื้นที่ของเพศชายที่จะเข้าถึงได้ ส่วนส่วนนวน “ยามตายคิดถึงพระ” หมายถึง สถาบันศาสนาเป็นสถาบันหลักอีกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับการใช้สอยของบุคคลในสังคม จะเห็นว่าอำนาจทางโลกและอำนาจทางธรรมมีส่วนพึ่งพิงกันได้อย่างลงตัวและผู้ที่จะเข้าถึงพื้นที่ทั้งสองนี้ก็คือกลุ่มผู้ชาย

“ป่มีความรู้อย่าเว้าการเมือง บ่รุ่งผ้าเหลืองอย่าเว้าการวัด” (อนาโตน โรเจอร์ เบิลติเยร์. 2552: 36) (ถ้ามีความรู้หน่อยอย่าไปพูดเรื่องการเมืองหรือเล่นการเมือง และถ้าไม่ใช่พระสงฆ์อย่าพูดหรือแสดงว่ารู้เรื่องธรรมะดี)

ภาษิตบทนี้มีความโน้มเอียงที่จะสอนผู้หญิง เพราะพื้นที่ทางการเมืองและพื้นที่ทางศาสนาไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปได้ เรื่องกิจการบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่เข้าไปบริหาร ส่วนผู้ที่มิบทบาทในการสั่งสอนธรรมะและอบรมศีลธรรมจรรยา จึงควรเป็นหน้าที่เฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีบทบาทอยู่ในพื้นที่ทางศาสนาเท่านั้น ดังนั้นวาทกรรมนี้จึงเป็นเครื่องบ่งชี้การกำหนดพื้นที่ของเพศชายที่สามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ทางการเมือง และในปริมณฑลของพุทธศาสนา ซึ่งทั้งสองพื้นที่นี้เพศหญิงไม่มีอำนาจและบทบาทที่จะเข้าถึงได้

ในสมัยพุทธกาลมีทั้งพระภิกษุ และภิกษุณี แต่ปัจจุบันมีการกีดกันไม่ให้ผู้หญิงบวชเป็นพระ โดยมักจะอ้างพระวินัยว่าเป็นอุปสรรค ผู้หญิงรักษาวินัยไม่เป็น ไม่ให้บวชผู้หญิงถึงแม้จะถูกกั้นให้อยู่ห่างๆ แต่ผู้หญิงจำนวนหนึ่งจะพยายามเข้าใกล้พุทธศาสนา ซึ่งเราจะเห็นว่าในสังคมลาวมีนักบวชหญิงที่เรียกว่า “แม่ชี” ซึ่งก็คือ สตรีที่ใช้ชีวิตอย่างนักบวช โกงหนั ห่มขาว ถือศีล 8 หรือศีล 10 แต่ไม่มีสถานภาพที่ชัดเจน ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐหรือสังคมเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะการบวชเพื่อเข้าสู่เพศบรรพชิตได้รับการสงวนไว้ให้ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจึงไม่สามารถดำรงบทบาททางสูงสุดทางศาสนาได้

อย่างไรก็ตาม การจำกัดสิทธิและบทบาทของผู้หญิงในด้านศาสนา แม้จะถูกจำกัดด้วยกฎเกณฑ์มากมาย แต่ผู้หญิงมักจะมีบทบาทในทางช่วยเหลือเกื้อกูลอยู่เสมอ นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผู้หญิงลาวเป็นผู้ที่อุทิศตนในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการฟังเทศน์ฟังธรรม การตัดบาตร ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะพิธีกรรมสาธารณะทางพุทธศาสนา ผู้หญิงมักเป็นกำลังสำคัญในการจัดเตรียมงานต่างๆ อาทิ การหล่อเทียน ขี้ผึ้ง การร้อยมาลัย การทำพานบายศรีเพื่อสักการะพระพุทธรูป เป็นต้น จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยความเกื้อหนุนของผู้หญิงในฐานะอุบาสิกา การใช้กลไกการทำบุญในรูปแบบต่างๆ นี้จึงเป็นช่องทางหนึ่งเพื่อซื้อพื้นที่ทางสังคมกลับคืนให้มีตำแหน่งที่อยู่ในชุมชนได้อย่างน่ายกย่อง

ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า ภาษิตเป็นอำนาจวาทกรรมชุดหนึ่งที่ผลิตซ้ำ ดังที่มิเชล ฟูโกต์ กล่าวว่า “วาทกรรม เป็นบรรดาข้อความที่พูดกัน เขียนกัน ในยุคหนึ่งๆ โดยสัมพันธ์กับมวลคติ ความเชื่อ หรือกรอบความรู้ที่มีอยู่ในยุคนั้นๆ เมื่อวาทกรรมเข้าไปจับยึดสิ่งใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สิ่งแวดล้อม ชาติ ศาสนา กฎหมาย เพศหญิงเพศชาย ฯลฯ ก็จะบันดาลให้สิ่งเหล่านั้นสื่อความหมายและคุณค่าไปในทางใดทางหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มสังคมใดเป็นแหล่งผลิตวาทกรรมนั้นๆ” (เสนาะ เจริญพร, 2548: 68) กล่าวได้ว่า ภาษิตมีบทบาทในการกำหนด จำแนกความเป็นหญิงและความเป็นชาย มีอำนาจในการกำหนดบทบาทและสถานภาพทางเพศที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นชุดของความรู้ชุดหนึ่งๆ เข้าไปมีอิทธิพลเหนือจิตสำนึกของกลุ่มคนทำให้ผู้คนในสังคมเหล่านั้นมีค่านิยม มีแนวความคิด ความเชื่อที่ยึดโยงสัมพันธ์กับแนวทางปฏิบัติตนของตนเอง

บทสรุป

ภษิตเปรียบได้กับประวัติศาสตร์ของวิธีคิดที่หลากหลาย เราจะเห็นว่า ภาพลักษณ์หญิงชายที่ปรากฏในภษิตแท้จริงแล้วต่างก็เป็นภาพที่ถูกประกอบสร้างทางสังคม การอดีตต่อเพศหญิงได้สั่งสมมานานแล้วตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งถูกล่อหลอมมาจากปัจจัยการอบรมเลี้ยงดู ขนบธรรมเนียมประเพณี และคติความเชื่อทางวัฒนธรรม เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิง

เราจะเห็นว่าค่านิยมทางสังคมมีอำนาจในการจำกัดบทบาทผู้หญิงให้ด้อยกว่าผู้ชายหลายประการ เมื่อพิจารณาในระดับลึกลงไปจะเห็นการกระทำของวาทกรรมที่เข้าไปจับยึดและกำหนดกรอบความคิด ความเชื่อ เพื่อสื่อความหมายและคุณค่าให้กับเพศหญิงชาย ด้วยการหยิบเลือกเอาคุณสมบัติต่างๆ ทางสังคมมาประสมกันเข้า เพื่อนำเสนอความหมายและคุณค่าบางอย่างของผู้หญิง-ผู้ชายสู่การรับรู้ของสาธารณะ นับเป็นกระบวนการเสนอวาทกรรม ซึ่งก็เป็นการยากที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดดังกล่าว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่าล้วนเป็นมายาคติที่สังคมปิตาธิปไตยสร้างและกำกับขึ้นมาให้กลายเป็นอุดมการณ์ที่ไหลเวียนอยู่ทุกยุคสมัย มายาคติแห่งสังคมจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงไม่อาจพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น หนทางที่จะแก้ปัญหาได้ ควรเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในเรื่องความไม่เสมอภาคของผู้หญิงและผู้ชาย สร้างทัศนคติความเท่าเทียมกันทางเพศ สร้างความเข้าใจและลดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำในสถานภาพ บทบาท หน้าที่ และอำนาจระหว่างหญิงชาย ก็จะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างดุลยภาพและก่อให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างสมาชิกต่างเพศในสังคมได้

บรรณานุกรม

- จิรนนท์ โกมลภิตติสกุล. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทบาทและสถานภาพสตรีจาก
สำนวนสุภาษิตอีสาน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น, 2535.
- ชมรมสนทนาภาษาธรรม สโมสรการไฟฟ้านครหลวง. กรุงเทพฯ: บุรพาสาส์น, 2550.
- ชูศรี มีวงศ์อุโฆษ, “ภาพสตรีในภษิตเยอรมัน”, ใน รวมบทความภษิต สำนวน คำพังเพย:
บทศึกษาครอบครัวและคุณธรรมในวัฒนธรรมนานาชาติ. กรุงเทพฯ: โครงการ
เผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิ-
ภาษา, 2545.
- ดวงจัน วันนะบุบผา. คำสุภาษิตพื้นเมืองลาว. พิมพ์ครั้งที่ 3. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์หนุ่ม
ลาว, 2009.
- ธีรนุช ไชคสุวณิช, (บรรณาธิการ). รวมบทความ ภษิต สำนวน คำพังเพย: บทศึกษา
ครอบครัวและคุณธรรมในวัฒนธรรมนานาชาติ. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผล
งานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- นพพร ประชากุล. ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
กรุงเทพฯ: อาน, 2552.
- ปรีชา พิณทอง. ไขภษิตโบราณอีสาน. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2528.
- เปลล์ติเยร์, อนาโตล โรเจอร์. ภษิตตระกูลไท. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, 2552.
- พ. พวงสะบา. ภูมิปัญญาลาวโบราณ. เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั๊มแห่งรัฐ,
2002.
- พรพิไล ถมิ่งรักษัสต์. ปรัชญาผู้หญิง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- รุ่งวิทย์ มาทงามเมือง. “บทบาทบุรุษสตรีในวรรณกรรมอีสาน”ใน วารสารพยาบาล
สาธารณสุข.11; 2 พฤษภาคม-สิงหาคม, 2540.
- มยุรี ปาละอินทร์. คองสิบสีในวิถีชีวิตของชาวไทพวน ตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัด
อุดรธานี. ปริญาญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, 2543.
- มหาบุญยก แสนสุนทอน. คำสอนชายหญิง. พิมพ์ครั้งที่ 2. ดวงมาการพิมพ์: มปท., 2008.
- มานพ รักการเรียน. พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, 2545.

วันทนีย์ วาสิกะสิน. สังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม: ทฤษฎีและการปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

สุธีรา ทอมสัน และ เมทินี พงษ์เวช. ผู้หญิง: กระแสหลักของการปรับเปลี่ยนสังคมใน
5 ปีข้างหน้า. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา, ม.ป.ป.
เสนาะ เจริญพร. ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทองสู่. กรุงเทพมหานคร: มติชน,
2548.

อมรา พงศาพิชญ์, (บรรณาธิการ). เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

